

ינואר-מרץ 2007 ■ מס' 80 שנה 16

ופן'פא עלאאזכא

נושאון - ביטאון איל"ת - אגודה ישראלית לבולאות תימאטית

בעריכת יורם לוביאניקר ואריק שורץ

עורך גרפי: הדי אור

דוא"ל: noson.ed@gmail.com

ת.ד. 62029, תל אביב - יפו 61620

Nos'on ISSN 0792-6448

תוכן העניינים:

	עמ' 2	דבר העורך
	עמ' 3	אהובות ההמונים
	עמ' 9	האישה המיתולוגית
יעל ענבר	עמ' 14	לזכרה של נעמי קפלר
עטרה מוסקוביץ'	עמ' 15	הסביבון - משחק אוניברסלי
משה מיכאלי	עמ' 22	סיפורי מעטפות
רחל בר-לב	עמ' 25	הטור של דובוש
רון ברגר	עמ' 27	מכתבים למערכת
יורם כהן	עמ' 28	הכה את המומחה
	עמ' 30	הגדרה קולעת בול
	עמ' 32	פתרון החידה הבולאית
אסף אברהם		

ועד האגודה והפעילים:

יו"ר - ד"ר יהושע מגר (מעלה גיא אוני 228, ראש פינה 12000, 052-8802725)
סגן יו"ר - ד"ר איליה פרנקל (ת.ד. 7186, אשקלון 78170, 07-6762169)
מזכיר - זהר נוי (ת.ד. 62029, תל אביב 61620, 052-2641769)
גזבר - שלמה וורגן (רח' ברנשטיין 31/22, ראשון לציון 75503, 054-6855951)
חבר ועד - הנס ברוך (רח' וולפסון 29, ראשון לציון 75203, 052-4358004)
חבר ועד - מנחם לדור (ת.ד. 340, הר אדר 90836, 054-4825007)
ועדת ביקורת: חגי זהר, יוחנן מי-רז, דוד משה.
עורכי נושאון - יורם לוביאניקר (054-5402723), אריק שורץ (052-2442502)

שירותים לחברים: נושאון - ארבע פעמים בשנה, נושאונט - ארבע פעמים בשנה, מכירות פומביות, שירותי ספריה תימאטית, מפגשים, סמינרים והרצאות, צוות מומחים, "שבל" (ביטאון התאחדות בולאי ישראל).

דמי חבר (2007): מבוגר - 100 ₪, נוער - 50 ₪.

תאריך אחרון למשלוח חומר לחוברת הבאה: 1.3.07

דבר העורך

שלום לכם,

הגליון הזה של נושאן עומד בסימן "נשים". **עטרה מוסקוביץ'** מספרת על שלוש נשים מיתולוגיות שתוארו של ידי שלושה אמנים שונים. שלוש נשים עומדות גם במרכז הכתבה של **יעל ענבר** על אהובות ההמונים. גם הטור של דבוש מוקדש הפעם לנשים – אלו המככות בסיפורי ילדים.

לאחר שהחלטנו להקדיש את הגליון לנשים, קיבלנו את הידיעה המצערת אודות פטירתה של **נעמי קפלר** ז"ל. משום מה ענף הבולאות הוא גברי בעיקרו, ונעמי הייתה בכירת האספניות התימטיות. ידידה, **משה מיכאלי**, נפרד ממנה בשם כולנו.

לכבוד השנה החדשה השקנו מדור חדש "הגדרה קולעת בול". המדור יעסוק בכל פעם במונח אחר מתחום הבולאות, ובאופן יאה למדי הטור הראשון בסדרה מוקדש למונח בול. המדור נועד בעיקרו לאספן החובב, זה שזקוק למעט סדר בבילי המונחים הנוחת עליו בספרות המקצועית, ואנו מקוים שגם אספנים מתקדמים למדי ימצאו בוא ענין ויפיקו ממנו תועלת. את המדור החדש יכתוב חבר איל"ת **אסף אברהם**. אסף הוא מחבר המילון האנציקלופדי החדש לבולאות ודואר שיצא לאור בקרוב, והמדור יתבסס על העבודה המונומנטלית אותה עשה לצורך הוצאת המילון. יחד עם זאת הטור יכיל מידע נוסף, תימאטי ברובו, ויהיה משופע באיורים. פינת האינטרנט של **משה אהלי** עוברת לעיתון החדש נושאונט.

ברכות לבביות לחבר איל"ת **משה רימר**, שהתמנה להיות העורך החדש של שבל, בטאון ההתאחדות. כידוע, כל חברי איל"ת מקבלים גם את שבל כחלק מחברותם באגודה, ולכן יש לנו עניין בכך ששבל ימשיך להיות כתב עת מעניין, ואף ישתפר. יתר על כן, שבל טוב תורם לחיזוק הבולאות בארץ, דבר שללא ספק חשוב לכולנו. משה היה בעבר עורך נושאן, ומתוך היכרות עימו אנו בטוחים ששבל נמצא בידיים טובות, וידידותיות לאספן התימאטי.

אנו מזכירים לכולם כי בעוד כחודש וחצי יצא הגליון הראשון של נושאונט – כתב העת הבולאי האינטרנטי הראשון בעברית. הגליון החדש יופץ באמצעות הדואר האלקטרוני לכל החברים שסיפקו לנו כתובת כזו.

ועוד תזכורת הקשורה לשנה החדשה: הגיעה העת לשלם את דמי החבר באיל"ת לשנת 2007. תשלום במועד יאפשר לנו לעמוד בהתחייבויות שלנו כלפי החברים, ובראשן הנפקת שמונה חוברות בולאיות (ארבעה גליונות של נושאן וארבעה של נושאונט) בשנה אחת. בשנים שעברו שרר באגודה נוהג נפסד לפיו חברים רבים שילמו באיחור, ורק אחרי מספר רב של תזכורות. עורכי נושאן וחברי הועד עסוקים דיים גם ללא טרחה מיותרת זו. אנא, שלמו בזמן ואפשרו לנו להתרכז בעשייה הבולאית.

שלכם,

יורם ואריק.

אהובות ההמונים יעל ענבר

מי לא מכיר את האגדה על סינדרלה, הנערה היפה והעניה, שהתחתנה עם הנסיך והם חיו באושר ועושר עד עצם היום הזה? מסתבר שלפעמים אגדות כאלה מתגשמות במציאות. כך לפחות נראים חייהן של שלוש נשים, צעירות ויפות, שהתחתנו עם נסיך וזכו להערצת העם. מותן בגיל צעיר רק העצים את האגדה, וקביע אותן בזיכרון הציבורי כמיתוס. במאמר זה אסקור את תולדות חייהן של השלוש, ואצביע על מוטיבים דומים בסיפוריהן.

אווה פרון

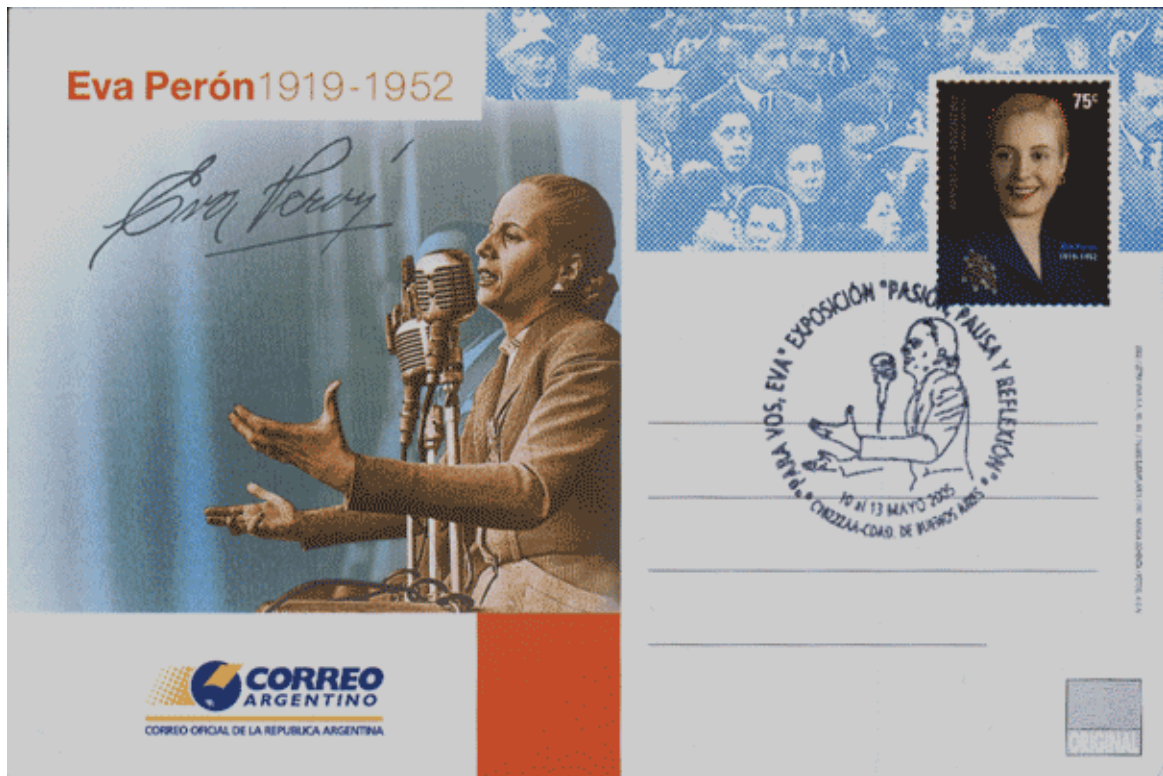
אווה פרון.

אווה מריה דוארטה נולדה בשנת 1919 בעיירה קטנה בארגנטינה, כאחת מחמשת ילדיהם של טבחית לא נשואה ושל חוואי מקומי, בעל משפחה משלו. משפחת אביה התנכרה לה כל השנים, והיא טיפחה שנאה עזה לבורגנות בצד שאיפה עזה לעלות בסולם החברתי. בגיל 15 הגיעה לבואנוס איירס, כמלווה של זמר נודד, והחלה בקריירה של שחקנית תיאטרון ובתסכיתים בהמשכים ברדיו ("רדיונבלות"). היא אהבה לשחק תפקידים של מלכות ונשים חזקות, ומאוחר יותר נעזרה בכותב התסכיתים לכתובת נאומיה. תוך זמן קצר היא פילסה את דרכה לתפקיד מנהלת תחנת הרדיו, והפכה לדמות מוכרת ברחבי המדינה. בעת אירוע צדקה לנפגעי רעידת אדמה היא

פגשה את הקולונל **חואן פרון**, שמונה באותם ימים לשר העבודה והרווחה. היא נישאה לו ב-1945, וסייעה לו במימוש שאיפותיו הפוליטיות. במערכת הבחירות של 1946 היא השתמשה בתחנת הרדיו שלה לנאומים חוצבי להבות לטובת פרון, אותו תיארה כנציג הנאמן ביותר של השכבות החלשות.

לאחר שפרון נבחר לתפקיד הנשיא (במידה רבה בזכותה) התגייסה אווה פרון לפעילות ציבורית רחבת היקף, הרבה יותר מהמקובל בקרב נשות מנהיגים. היא הקימה את "קרן אווה פרון" שגייסה "תרומות" למטרות חברתיות. פעילויותיה החברתיות ומעורבותה בניהול המדינה, זיכו את אווה פרון, שכונתה "אוויטה", בהערצת ההמונים. לעומת זאת היא הייתה לצנינים בעיני המעמד הגבוה, שבז לה ולדרך בה הגיעה לעמדת הכוח שלה.

אווה פרון היתה פעילה מאוד גם בנושאי מעמד האישה. היא נלחמה למען הענקת זכות בחירה לנשים בארגנטינה (מאבק שהוכתר בהצלחה בשנת 1947), ואף יזמה הקמת מפלגת נשים פרוניסטית. את ענייני המדינה ניהלה ביד ברזל יחד עם בעלה, ולא סבלה מתנגדים – אותם השתיקה על ידי סגירת עיתונים או אפילו מאסר. בשנת 1951 רצתה לבסס את מעמדה השלטוני, ופעלה לקבל מינוי של סגן נשיא. אליטת הצבא התנגדה והמינוי סוכל.

אויטה נואמת להמונים – דבר בולים מארגנטינה.

זמן קצר לאחר מכן, בשנת 1952, מתה אויטה מסרטן צוואר הרחם, והיא בת 33 בלבד. בעקבות מותה הוכרז אבל לאומי, גופתה נחנטה והוצגה לראווה. לאחר נפילת שלטונו של חואן פרון, והגלייתו, נעלמה הגופה למספר שנים, בהן נקברה באיטליה ובספרד. כיום היא קבורה בבית הקברות לה רקולטה בבואנוס איירס, בארון מתכת כבד, למניעת גניבה. אחוזת הקבר משמשת אתר עליה לרגל למעריציה עד היום.

הנסיכה גרייס ממונקו

גרייס פטרישה קלי נולדה בשנת 1929 בפילדלפיה, למשפחה קתולית עשירה ממוצא אירי. כבר בגיל צעיר הביעה שאיפה להשתלב בחיי הזוהר, ולמרות התנגדות הוריה, עברה לניו יורק לאחר סיום לימודיה בתיכון. במשך שנתיים עבדה כדוגמנית ואף שיחקה בברודוויי, אבל פריצתה החלה לאחר שעברה לקליפורניה ושיחקה בתפקיד קטן בסרט "14 שעות". תפקיד זה הוביל לתפקיד החשוב הראשון שלה, בסרט "בצוהרי היום" (1952), הנחשב לדעת רבים כמערבון הטוב בכל הזמנים. קלי גילמה אישה קווייקרית הזונחת את עקרונותיה כדי לסייע לבעלה (**גארי קופר**) להלחם בדו קרב אקדחים. ב-1953 הייתה מועמדת על משחקה לאוסקר לשחקנית המשנה הטובה ביותר על תפקידה בסרט "מוגמבו", עם **קלארק גיבל** ו**אווה גרדנר**.

גרייס קלי –
הבלונדינית הקרירה.

הבמאי **אלפרד היצ'קוק**, שרחש חיבה לשחקניות מטיפוס "הבלונדינית הקרירה" הפך אותה לכוכבת. שיתוף הפעולה

ביניהם החל בסרט "אליבי" (1954), בו שיחקה אישה שבעלה זומם להורגה, המשיך עם "חלון אחורי" (1954), לצד **ג'יימס סטיוארט**, על גבר בכיסא גלגלים הבטוח כי ראה רצח מבעד לחלון, וכלה בקומדיה הקלילה "תפוס את הגנב" (1955) עם **קרי גרנט**. ב-1955 זכתה קלי בפרס האוסקר לשחקנית הטובה ביותר על משחקה בסרט "נערת הכפר" עם **בינג קרוסבי**, כאשתו של זמר אלכוהוליסט שמשכנעת אותו לחזור להופיע. קרוסבי חבר אליה גם בהופעתה האחרונה בסרט המוסיקלי "החברה הגבוהה" (1956), יחד עם **פרנק סינטרה**.

באותה שנה, 1956, נטשה גרייס קלי את קריירת המשחק שלה ונישאה לנסיך **רנייה** ממונקו. תושביה של הנסיכות הקטנה כבר התייאשו ממצאית כלה ולידת יורש לנסיכם. בהעדר יורש הייתה מונקו מסופחת לצרפת, וכל ההטבות הרבות הנלוות לאזרחות בנסיכות (ובראשן הפטור ממיסים) היו נעלמות. לשמחת תושבי הנסיכות, נולדו לזוג שלושה ילדים: **קרולין, אלבר השני** (נסיך מונקו הנוכחי) ו**סטפני**.

נישואי גרייס
לנסיך רנייה.

לאחר שנולדו ילדיה, גילתה גרייס קלי נכונות לחזור ולשחק בסרטים. היצ'קוק, שקלי הייתה השחקנית החביבה עליו, ביקש ממנה להשתתף בסרטו "מארני", אך יועציה שכנעו אותה שתושבי מונקו לא ישמחו לראות את נסיכתם בתפקיד של גנבת כפייתית הנאנסת על ידי בעלה. קלי ביטלה את השתתפותה, וטוב שכך – "מארני" הוא לדעת רבים החלש שבסרטי היצ'קוק.

בשנת 1982 לקתה הנסיכה גרייס בהתקף לב באמצע נהיגה בדרך בין מונקו לצרפת. מכוניתה התדרדרה לתהום, והיא נפצעה פצעים אנושים, מהם מתה למחרת היום. בתה סטפני, שהייתה אף היא במכונית סבלה מפציעות קלות. למרבית האירוניה התאונה ארעה באותו הכביש בו צולמה הנסיעה הפרועה בסרט "תפוס את הגנב" עשרים ושבע שנים קודם לכן. הנסיכה גרייס ממונקו קבורה בקתדרלת סן ניקולא במונטה קרלו.

דיאנה, הנסיכה מוויילס

נישואי דיאנה וצ'ארלס.

דיאנה פרנסיס ספנסר נולדה בשנת 1961 לבנו של הרוזן ספנסר השביעי, הצעירה משלושה אחים. בשנת 1975, מת סבה, אביה הפך לרוזן ספנסר השמיני והיא קיבלה את התואר "ליידי" (ומכאן הכינוי "ליידי די"). לכאורה זהו מוצא מיוחס, אך למעשה המשפחה היא משולי האצולה האנגלית, ודיאנה הצעירה עבדה כסייעת לגננת. בגיל 19 נישאה **לצ'רלס**, הנסיך מוויילס, בחתונה מפוארת שנערכה בכנסיית סיינט פול בלונדון. השידוך נעשה בעזרת אחותה הגדולה, **שרה**, שיצאה תקופה מסוימת עם הנסיך.

בשנת 1982 ילדה דיאנה את בנה **ויליאם**, כיום השני בתור לרשת את הכתר, ושנתיים אחר כך נולד **הארי**. לאחר לידת הנסיך ויליאם סבלה דיאנה מדיכאון שלאחר הלידה, שלוה בניסיונות התאבדות ובבולימיה. בסוף שנות ה-80 עלו נישואיה לצ'רלס על שרטון, ובשנת 1992 – הם נפרדו. גירושיהם נחתמו סופית ב-1995.

סדרת הבולים שהונפקה בבריטניה לזכר דיאנה מיטיבה להראות את יופייה של הנסיכה האהובה.

דיאנה הייתה פטרונית של ארגוני צדקה רבים, אך פעילותה העיקרית הייתה בשני תחומים: נגד שימוש במוקשים נגד אדם והפחתת הסטיגמה השלילית שדבקה בחולי איידס. היא הייתה הידוענית הראשונה שצולמה נוגעת בחולה איידס, וצילומיה בקסדה ושכפ"ץ סייעו במאבקה לחתימת אמנה נגד שימוש במוקשים באזורי מלחמה.

בשנת 1997 נהרגה דיאנה בתאונת דרכים בפאריז, יחד עם בן זוגה דאז, **דודי אל-פאיד**, והנהג השיכור של מכוניתם שניסה לחמוק מצלמי עיתונות. עם מותה הוכרז שבוע של אבל, ורחבת ארמון קנסינגטון, הארמון בו התגוררה בשנים מאז גירושיה ועד למותה, התמלאה פרחים. היא נקברה באחוזה הקבר של משפחת ספנסר באולת'ורפ, מקום שהפך לאתר תיירות למעריציה.

קווי דמיון ונקודות שוני

סיפורן של אוויטה, גרייס ודיאנה, נראה על פניו כסיפור סינדרלה. שלושתן התחילו ממעמד נמוך יותר מזה שהגיעו אליו, לאחר שנישאו לנסיך או לשליט המדינה. שלושתן היו יפות וצעירות, ונשאו לגברים עשירים המבוגרים מהן בהרבה. מדוע דווקא הן, וכיצד הפכו שלוש הנשים האלה לסמל ולמושא הערצה בארצן ובעולם כולו?

דיאנה וצ'ארלס.

ראשית, שלושתן היו בלונדיניות. מיתוס הבלונדינית כמושא תשוקה או הזדהות מלווה אותנו מאז ילדותנו. כמעט כל הגיבורות באגדות, כגון סינדרלה, זהבה ושלושת הדובים, היפהפיה הנרדמת, הן זהובות שיער, וכך גם רוב כוכבות הקולנוע בעבר ובהווה. בלונד מזוהה עם גיל צעיר ופוריות, עם טוב לב ותמימות.

מבין שלוש הנשים "שלנו" רק שתיים הולמות את הדימוי המיתולוגי. לידי דיאנה הייתה בת 19 בלבד כשנישאה לנסיך

צ'רלס, ועבודתה עם ילדים – שבוודאי הצריכה טוב לב וסבלנות – תאמה להפליא את "דרישות התפקיד" לנסיכה. זאת ועוד, תכונות אלו פסחו על אהבתו האמיתית של הנסיך צ'רלס, **קמילה פרקר בולס**, שהייתה גם נשואה, וגם בת גילו לערך. גרייס קלי, נחשבה לכלה מתאימה לנסיך מונקו בזכות יופיה הצונן ששידר אצילות. אמנם הייתה לה היסטוריה ארוכה של רומנים עם כוכבי קולנוע, אך כלי התקשורת בימיה היו מאופקים הרבה יותר, כך שדמויה הקולנועי המהוגן גבר על האמת הביוגרפית הסמויה מעיני הציבור. לגבי אוויטה – איש לא חשד בה בתמימות או בטוב לב. להיפך, המעמד הגבוה בארגנטינה סלד ממנה דווקא משום שהייתה בלונדינית יפה וצעירה, אשר פילסה את דרכה לצמרת דרך קשרים עם גברים ובזכות יופיה.

דיאנה ובנה,
הנסיך ויליאם.

אם כן, סינדרלה התחתנה עם הנסיך, ומה הלאה? כדי להמשיך את השושלת נדרשת הנסיכה להעמיד צאצאים. גם כאן אויטה היא יוצאת הדופן: דיאנה ילדה שני בנים, גרייס – שלושה ילדים, ואויטה – אף לא אחד. על רקע זה מעניין גם לבחון את יחסו של הבעל לאישה בהקשר זה. דיאנה ילדה את שני ילדיה בתוך שלוש שנים מיום הנישואים, וזמן קצר

גרייס העמידה
יורש לנסיכות מונאקו.

אחר כך כבר עלו הנישואים על שרטון. נראה כי הנסיך צ'רלס חש כי הוא כבר מילא את חובתו לכתר, וראה עצמו חופשי לשוב לאהבתו האמיתית, קמילה פרקר בולס. חואן פרו, לעומת זאת, נשאר עם אויטה עד סופה המר.

מיתוס הבלונדינית מקושר עם סטריאוטיפ "הבלונדינית המטומטמת". מכאן קיימת ציפייה כי סינדרלה תראה יפה, אבל לא תעשה יותר מידי, ובוודאי שלא תכביר מילים, שהרי ממילא אין לה מה להגיד. האמנם התמלאו הציפיות גם במקרים שלפנינו?

אין עוררין על כך ששלוש הנשים היו ידועות בזכות עצמן, ובהחלט לא רק כ"אשתו של". מעניין לציין כי כל אחת מהן ידעה בזכות פעילותה בתקופה אחרת של נישואיה לנסיך/שליט. גרייס קלי ידעה יותר כשחקנית קולנוע, לפני נישואיה לנסיך מונקו. גם מי שאינו חובב קולנוע מושבע יודע לנקוב בשמות של שניים או שלושה סרטים שבהם השתתפה. לעומת זאת, רק מעטים יודעים על פעילותה ההתנדבותית כנשיאת ארגון "הצלב האדום" בארצה. אויטה ידעה בזכות פעילותה ההומניטרית בזמן נישואיה לחואן פרו. למעשה, נישואיה והמעמד אליו הגיעה כאשתו של הנשיא, הם שאפשרו לה לפעול למען השכבות החלשות ולהקים מפלגת נשים. דיאנה, כמו כל בני משפחת המלוכה, היתה פטרונית של מוסדות צדקה ואמנות. לאחר פרידתה מהנסיך צ'רלס, היא הרבתה לעסוק בפעילות הומניטרית למען נפגעי מוקשים באיזורים מרובי מלחמות, כמו אנגולה וסארייבו, והפכה למזוהה עם הנושא. לפחות במקרים של אויטה ודיאנה, הערצת ההמונים אליהן נובעת גם מפעילותן החברתית, המוכיחה שהן אינן בובות יפות בלבד, אלא נשים בעלות דעה ויכולת השפעה משלהן.

במקרה של דיאנה ראוי גם לציין כי יופייה והכריזמה שלה בלטו כבר בזמן נישואיה לנסיך צ'ארלס. למעשה, בהופעות הפומביות של הזוג נראה היה כי דיאנה מאפילה על הנסיך האפרורי, ואהבת ההמונים נתונה בראש ובראשונה לה, למורת רוחו הבולטת של הנסיך. אין ספק כי לתופעה זו היה משקל בהתפוררות נישואיהם.

בול זה הונפק במלאת
שנתיים ל"מעברה"
של אוויטה אל
"האל-מוות"
– ניסוח מאלף!

לבסוף, שלושתן מתו בגיל צעיר יחסית. שתיים מהן, הנסיכה גרייס והנסיכה דיאנה – בתאונות דרכים מחרידות. גרייס היתה בת 53 במותה ודיאנה – בת 36. אוויטה, מתה מאחת המחלות שהכי מפחידות נשים, בגיל צעיר מאוד – 33 בלבד. המוות המוקדם משמש בתפקיד כפול: מחד הוא מקבע את דמותה הצעירה והיפה של הנשים בזיכרוננו, ומאידך הוא מספק מימד טראגי ההופך את הסינדרלות לאנושיות יותר.

מהשוואת הביוגרפיות של שלוש הנשים עולה מסקנה ברורה: מדובר בשלוש בלונדיניות יפות שטיפסו במעלה הסולם החברתי באמצעות נישואין. אך להערכה הגדולה לה הן זכו הן הגיעו לא רק בגלל יפי מראן, אלא גם בזכות אופיין ופעולתן למען הזולת. בגלל כל אלה, הן היו, ועודן, אהובות ההמונים.

יעל ענבר אוספת בולי ישראל, גלויות וספרי ילדים עם איורים של נחום גוטמן.
כתובתה לצרך תגובות: momofyotam@walla.com

דמי חבר באיל"ת לשנת 2007

דמי החבר באיל"ת לשנת 2007 עומדים על 100 שקל (לנוער 50 שקל בלבד). את דמי החבר יש לשלוח לגזבר האגודה, שלמה וורגן (רח' ברנשטיין 31/22, ראשון לציון 75503). המחאות יש לרשום לפקודת איל"ת.

בסוף ינואר תעודכן רשימת החברים, ומי שלא ישלם עד אז יפסיק לקבל את נושאון ואת נושאונט. אין באפשרותנו ואין בכוונתנו לשלוח תזכורות חוזרות ונשנות בעניין זה.

האישה המיתולוגית עטרה מוסקוביץ'

שלוש נשים שונות, שכולן אוחזות ביד שמאל את שולי בגדיהן, וביד ימין – פרחים. אבל הן שונות לחלוטין זו מזו, כשם ששלושת האמנים שיצרו אותן בדמיונם שונים זה מזה, ואלמלא הכותרת, לא היינו יודעים כי מדובר בהאנשה של אותה דמות מיתולוגית.

פלורה, אלת הפריחה והאביב, הייתה אלה זניחה למדי במיתולוגיה הרומאית, ושמה לא נקשר בשום סיפור מיוחד. יחד עם זאת, נראה שדמותה הלהיבה את דמיונם של אמני המאות החמש-עשרה עד השבע-עשרה, והיא זכתה להופיע במספר ציורים שצוירו באותה התקופה, שגם הודפסו על גבי בולים.

אחד הציורים ה"מצוטטים" ביותר על בולים הוא "פלורה" של הצייר האיטלקי **טיציאן**, שצויר בערך בשנים 1515-1520. הציור, שנמצא בגלריה "אופיצי" בפירנצה, הופיע בשלמותו על גבי שלושה בולים שונים – שני בולים, איטלקי והונגרי, משנת 1976 ובול בולגרי משנת 1986. הבולים הונפקו לציון 500 שנה להולדתו של האמן, ושנות ההנפקה השונות משקפות את חילוקי הדעות לגבי שנת הולדתו של טיציאן.

פלורה של טיציאן.

פלורה של טיציאן משקפת את אידיאל היופי של זמנו: עגלגלה ושופעת. מבטה אינו מופנה אל הצופה, ובמונחים של ימינו היינו אומרים שהיא כאילו "נלכדה בעדשת המצלמה" לגמרי במקרה, תוך כדי הליכה ופיזור פרחים, מבלי לשים לב לבגד שהחליק מכתפה. אין כמעט זכר לתפקידה כאלת הפריחה, למעט זר פרחים קטן, כמעט בלתי נראה, בידה הימנית. אבל צורתה העגלגלה, שעה הפזור הגולש על כתפיה ומחשופה הנדיב יוצרים אסוציאציה של דמות יצרית, מחוברת לטבע ומלאת חיות, ארוטיקה ופריון.

הצייר האיטלקי **בוטיצ'לי** צייר את פלורה בציור "האביב", משנת 1482, שנמצא גם הוא ב"אופיצי". במשך השנים נכתבו עשרות מחקרים על ידי טובי החוקרים בניסיון לפרש את משמעות הציור המסתורי והיפהפה הזה, ולחפש טקסט שעליו אולי התבסס בוטיצ'לי. יש המשערים¹ שמדובר בהאנשה של העיר פירנצה, העיר שלפי המסורת צמחה משדה פרחים, ושמה, פלורנציה, קשור גם הוא לפריחה. אחרים סבורים שפלורה צוירה בדמותה של אישה שכבר לא הייתה בחיים בעת ציור התמונה, דבר המתקשר לתפקידה של פלורה כבעלת הגן שבו צמחו פרחים שנוצרו בנסיבות טראגיות, לאחר שבחורים צעירים נהרגו בדמי ימיהם, כגון פרחי היקינתון, הנרקיס והכלנית (שנוצרה מדמו של **אדוניס**, אהובה של **נוס**). על פי סברה אחרת הדמויות המצוירות הן דיוקנאות של נשים פלורנטיניות בנות התקופה. השערה זו מתחזקת לאור מחקרים שהוכחו, שהתלבשויות בציור מבוססות על תחפושות שנועדו לנשפים וחגיגות שהתקיימו בזמנו בפירנצה. לנושא התחפושות עוד נחזור בהמשך, בהקשר של אמן אחר.

במרכז התמונה נמצאת ונוס, אלת האהבה. משמאלה נראות בנות לווייתה – שלוש הגרציות, רעננות, שמחה ויופי, (שגם הן זכו לבול משלהן, בהנפקה של מונקו בשנת 1992), המסמלות גם את החסד ואת נדיבות האדמה, והדמות שמימינה היא פלורה.

פלורה של בוטיצ'לי.

"האביב" של בוטיצ'לי, 1482.

בוטיצ'לי גם מתייחס לנסיבות היוולדה או התהוותה של פלורה - תחילה, היא הייתה **כלוריס**, נימפת האדמות הבתולות. **זפירוס**, רוח המערב, אנס אותה ולאחר מכן נשא אותה לאישה והפך אותה לפלורה, אלת הפריחה. כאן, מתואר מימין זפירוס, שלמגעו מתחילה כלוריס להצמיח פרחים מתוך פיה, והופכת לפלורה, הניצבת לצדה. בשלב מסוים, זוהתה פלורה עם ונוס, שמופיעה בהמשך הציור, כלומר, יש כאן תהליך המציג מספר פנים של אותה אלה. במקביל לזפירוס המפרה את האדמה בצדו הימני של הציור, מופיע בצדו השמאלי **מרקורי**, שליח האלים, בצורתו הקדומה כאל רוח, שגם הוא מפרה את האדמה ע"י ערבוב העננים במטה שבידו, השערה שמתחזקת עוד יותר למראה זרעי הפרחים שמתפזרים לרגליו.²

הולדת ונוס.

לפי מיטב המסורת של בוטיצ'לי מצוירת פלורה כדמות דקה, גבוהה ועדינה, שמבטה החולמני מופנה לעבר הצופה בתמונה. בניגוד לפלורה של טיצ'אן, זוהי פלורה "נאה וחסודה", עטופה כולה בבגד לבן שעליו מצוירים פרחים. תפקידה כאלת הפריחה מומחש כאן בביורו: לראשה זר פרחים, צווארון שמלתה עשוי פרחים והיא מפזרת בנדיבות פרחים מתוך חיקה. פניה של פלורה של בוטיצ'לי הופיעו על בול מגינאה ביסאו, בהדפסה שלטעמי עושה עוול נוראי ליופיה של הדמות המעודנת הזו (ומשום כך לא הבאנו אותו כאן). העוול הזה חמור במיוחד, משום שבשל אופיים הקווי של ציורי בוטיצ'לי ניתן להדפיס רפרודוקציות טובות למדיי שלהם. הדמות בשלמותה הופיעה על בול של סאן מרינו, הנראה לעיל.

באותה סדרה מסאן מרינו מופיעה גם דמותה של ונוס מתוך "האביב", ואילו בסדרה מגינאה ביסאוו מופיעה ונוס אחרת של בוטיצ'לי, מן הציור "ונוס ומארס" (1483), שנמצא בגלריה הלאומית בלונדון. שתיהן, בניגוד למסורת המתארת את ונוס בעירום, לבושות ועטופות מכף רגל ועד ראש, ככל הנראה בשל הפרשנויות הנוספות, הנוצריות, שצברה דמותה של ונוס בימי הביניים, כסמל לאהבה רוחנית, לאנושיות ולחסד.

אבל בוטיצ'לי, שאמנותו עסקה בנושאים נוצריים ופגאניים כאחד, ושהרבה לצייר נושאים הלקוחים מהמיתולוגיה, לא התעלם כמובן מהמסורת הקלאסית. הציור הידוע ביותר שלו הוא "הולדת ונוס" (1485), המתאר את ונוס עולה מבין הגלים. בציור זה, שגם הוא נמצא בגלריה "אופיצי", מופיעה ונוס בעירום בתנוחה המוכרת בתולדות האמנות כ"ונוס פודיקה", דהיינו ונוס הצנועה, המסתירה ככל יכולתה את איבריה האינטימיים. גם ציור ידוע זה, שהפך לאייקון אנושי כלל עולמי עם התפתחות הדפוס, זכה להופיע על בול: הקטע המרכזי מהתמונה הודפס על בול מפרגוואי משנת 1971.

ואם אנו כבר דנים כאן בקונבנציה של תיאור דמויות מיתולוגיות בעירום, בעיקר כשמדובר בונוס, אלת האהבה, אי אפשר שלא לשוב אל טיציאן, שאפשר להגדיר את מרבית עבודתו כשיר הלל לאישה ולגופה. בציור "ונוס מאורבינו", מ-1538, שגם הוא - כמה מפתיע - נמצא בגלריה אופיצי בפירנצה, שוב מתאר טיציאן אישה בעלת שיער בלונדיני-אדמדם ארוך ושופע, בעלת תווי פנים שמזכירים את פניה של פלורה. גם הציור הזה מופיע על בול מפרגוואי, גם הוא מ-1971.

ונוס מאורבינו.

דנאה של טיציאן.

במקרה של **דנאה**, ההצדקה שהייתה לטיציאן לציור עירום נובעת מתוך הסיפור המיתולוגי עצמו: דנאה היא האבטיפוס של אגדות "הנסיכה במגדל". היא הייתה בתו של המלך **אקריזיוס**, שכלא אותה בשל נבואה שבנה יהרוג אותו, ולכן ביקש למנוע ממנה את האפשרות להביא ילדים לעולם. אך **יופיטר** מלך האלים, שהיה מומחה לתחבולות מעין אלה, הזדווג אותה כשהוא מחופש לגשם של מטבעות זהב, וכתוצאה מכך נולד בנה, **פרסאוס**.

פרסאוס היה איש רב מעללים: הוא הרג את **מדוזה**, המפלצת בעלת שער הנחשים שמבטה הפך לאבן את כל מי שהתבוננה בו. מעשה גבורה אחר של פרסאוס קשור לישראל – הוא הציל את הנסיכה אנדרומדה שהייתה קשורה לסלע ביפו כאשר עמדה להיות מוקרבת כקורבן, ועד היום אנו מכירים את "סלע אנדרומדה" ביפו המנציח את האגדה. בסופו של הסיפור, כמו תמיד במיתולוגיה היוונית, הנבואה אכן התגשמה ואקריזיוס אכן נהרג בטעות על ידי פרסאוס. הסיפור המשיך להתקיים בימי הביניים,

בזכות פרשנות נוצרית שהשוותה את דנאה **למריה הבתולה**, שגם היא הרתה לרוח הקודש באופן מסתורי, ולכן היה יכול להתקבל גם במסגרת תרבותית נוצרית לחלוטין.

טיציאן, כבעל סטודיו גדול שנענה לבקשות לקוחותיו, לא היסס "להנפיק" אותו ציור פעמיים, או בגרסאות קרובות זו לזו. כך, למשל, יש מספר גרסאות של ונוס עם בנה התינוק **קופידון**, וגם דנאה ומטר מטבעות הגשם צוירו על ידו פעמיים. אחד הציורים, שנעשה בין השנים 1552-1553, ושנמצא במוזיאון הרמיטאז' בסנט פטרסבורג, הוצג על גבי בול של ברה"מ בשנת 1982.

"דנאה" נוספת, שאף היא מוצגת ב"הרמיטאז'", היא זו שצוירה על ידי **רמברנדט** בשנת 1636. בשני התיאורים – זה של טיציאן וזה של רמברנדט – שוכבת הדמות על מיטת אפיריון עטויה וילונות, ובשני המקרים מופיעה גם דמות של משרתת זקנה. שני הציירים, שהאור מילא תפקיד חשוב ביותר בעבודתם, בחרו, כל אחד בדרכו, לתאר את הדמות מוארת מתוך האפלה. נראה כי הגרסה של טיציאן נינוחה יותר, ודנאה נראית בה כאילו היא מתמסרת לגשם המטבעות. הגרסה של רמברנדט דרמטית יותר, גם מבחינת משחקי האור והצל, וגם משום שדנאה שלו נראית יותר מופתעת.

השנה אנו מציינים את השנה ה-400 להולדתו של רמברנדט. לכבוד יום ההולדת העגול התקיימו תערוכות וגם הונפקו בולים שהוקדשו לזכרו של האמן הגדול, בעל טביעת העין האנושית והמרגשת.

ואם כבר רמברנדט, אי אפשר שלא לסיים את המאמר תוך סגירת המעגל. אנו עושים זאת בעזרת גיליון המזכרת הרוסי המבוסס על ציורו של רמברנדט "פלורה", משנת 1634. בניגוד להולנדים אחרים בני דורו, שלבשו שחור-לבן בשל הערכים הנוצריים של צנע והסתפקות במועט,

דנאה של רמברנדט.

ססקיה בדמות פלורה – גיליון מזכרת מברה"מ.

רמברנדט אהב תחפושות, צבעוניות וטקסטורות עשירות. הציור, שגם הוא נמצא במוזיאון ה"הרמיטאז'", מתאר את רעייתו של רמברנדט, **ססקיה**, בשנה שבה נישאו השניים, מחופשת ל"פלורה". ססקיה נראית לבושה בבגד מבריק, רקום וססגוני וראשה עטור זר פרחים ענקי (שעל פי הטיית הראש נראה כאילו הוא מכביד עליה) ובידה מֶטָה פורח. זוהי ה"פלורה" המהורהרת מכולן. הבעת פניה מסתורית למדי, וקשה לפענח אם היא מאושרת או עצובה, מה מסתתר מאחורי חיוכה, והאם הוא טבעי או מעושה.

שנה מאוחר יותר, שוב צייר רמברנדט את ססקיה כפלורה, הפעם נינוחה וטבעית יותר, קרובה הרבה יותר ל"פלורה" של טיצ'אן. בספרו על רמברנדט³ כתב **קנת קלארק** כי "נראה שהיא התרגלה הרבה יותר לתפקידה כדוגמנית, שהיה ככל הנראה קשה בשל כובד הבגדים המפוארים, והישיבה הייתה בוודאי ממושכת שכן הציור נעשה תוך טיפול חסר תקדים בעושר הפרטים". אבל כשמתבוננים בציור מ-1634 קשה להימלט מתחושת חוסר הנוחות התמוהה שהוא משדר.

אגב, גם בהמשך חייה לא זכתה ססקיה לאושר רב במיוחד. כל ילדיה, מלבד **טיטוס**, מתו בינקותם בזה אחר זה, והיא עצמה מתה בגיל צעיר למדי. האם רמברנדט, מבלי לדעת, חזה בעבודה העצובה הזו את העתיד? האם נבא לו ליבו ש"פלורה" שלו תהפוך לבעלת הגן שפרחיו נקטפו בטרם עת?

כפי שאמרנו - דמות מיתולוגית אחת, שלוש עבודות, שלוש נשים שונות לגמרי.

מקורות:

1. למשל, רנדולף בספרו Engaging Symbolism.
2. Charles Dempsey, The Portrayal of Love, USA 1992.
3. Kenneth Clarck, An Introduction to Rembrandt, USA, 1978.

עטרה מוסקוביץ', עיתונאית, עורכת ומתרגמת, היא סטודנטית לתואר שני בתולדות האמנות ואוספת בולים בנושא זה. מאמרים נוספים מפרי עטה בנושאי אמנות ניתן לקרוא באתר <http://www.e-mago.co.il/writers/atara.htm>.
לתגובות: atara.moscovich@gmail.com

מקצת החומר הבולאי בכתבה זו מובא בהגדלה, על מנת לאפשר לקורא להבחין בפרטי הציורים. המערכת מודה לחבר איל"ת **יצחק לבנת**, שסיפק מאוספו חלק מהחומר הבולאי המלווה את הכתבה.

שינוי כתובת

62 מילמן יצחק, השחם 7/38, מעלה אדומים 90610.
288 קפנר משה, ת"ד 196, כפר מרדכי, ד"נ עמק שורק, 76854.
אוסף ספורט.

בצער רב אנו מודיעים על פטירתה של חברת איל"ת

נעמי קפלר ז"ל

נעמי אספה את נושאי הרפואה והרוקחות, ופרסמה מספר מאמרים בנושאון בתחומים אלו. אוסף הרוקחות שלה הוצג פעמים רבות ברמה הבינלאומית, לאחרונה בתערוכת וושינגטון 2006, בה זכתה במדליה מוזהבת.

יהי זכרה ברוך!

לזכרה של נעמי קפלר משה מיכאלי

את **נעמי קפלר** ז"ל הכרתי בעיר הולדתי, פתח תקוה, לפני כעשרים שנה. הייתי חבר במועדון הבולאי, וערב אחד לאחר פגישה במועדון נכנסתי לבית מרקחת פרטי במרכז העיר. נעמי עבדה באותו בית מרקחת, והבחינה בקטלוג הבולים אותו נשאתי. כך התחילה היכרות ארוכת שנים ונפלאה בינינו. אני גאה לומר שנעמי למדה ממני רבות על איסוף בולים בכלל ועל איסוף תימאטי בפרט. אני גאה עוד יותר לומר כי אני למדתי ממנה רבות בתחומים אלו.

נעמי אספה בולים בנושא התרופות וצמחי המרפא, תחום בו עבדה ובו התמחתה גם אקדמית. מעניין שבדיוק ביום פטירתה ממחלה קשה, נערך מפגש מציגים תימאטיים בניצוחו של מנחם לדור, ובו דובר רבות על סעיף הנדירות בתצוגות תימאטיות. במפגש הוזכר הקשר ההדוק בין חומר בולאי נדיר לבין הוצאה כספית. ניתוח סעיפי הניקוד מעלה כי קשה מאוד להביא תצוגה לרמה הבינלאומית ללא השקעה כספית ניכרת.

נעמי ראתה בבולאות תחביב ולא "ביזנס". לא עמדו לרשותה אמצעים כספיים גדולים, אך היא חיפתה על כך בידע תימאטי נרחב ובמחשבה מעמיקה. כך הצליחה ליצור אוסף מרשים, כולו יציר כפיה, אשר כנגד כל הסיכויים זכה להצלחה גם ברמה הבינלאומית. היה זה נצחון מובהק של הרוח על פני החומר.

יהי זכרה ברוך!

משה מיכאלי אוסף ומציג את נושא הצלב האדום. mosheale@012.net.il

הסביבון – משחק אוניברסלי רחל ברלב

אחד מסמליו המובהקים של חג החנוכה הוא הסביבון. כולנו שיחקנו בסביבון בילדותנו, ושיננו את ראשי התיבות "**נ**ס **ג**דול **ה**יה **פ**ה". אולם אספני הסביבונים (ואני אוספת אותם הן על גבי בולים והן כסביבונים ממש) יודעים שהתמונה מורכבת הרבה יותר: המשחק בסביבון הוא אוניברסלי הנפוץ בכל יבשות העולם. הסביבון אינו יהודי במקורו, והקשר שלו לחג החנוכה הנו מאוחר. בנוסף, הסביבון מופיע במגוון צורות, לעיתים עם אביזרי עזר. במאמר זה אנסה לפרוש בפני הקוראים את התמונה המלאה.

מעט היסטוריה

הסביבונים המצריים היו בעלי קצה מחודד, אך ללא החוד המתכתי.

אין לדעת מי המציא את הסביבון כשעשוע, אך ברוב התרבויות העתיקות הוא התקיים בצורה זו או אחרת. בחפירות ארכיאולוגיות שנערכו במצרים נמצאו סביבוני פורפירה המתוארכים לשנת 2000 לפני הספירה, אך קשה לקבוע אם המשחק בהם היה חלק מהתרבות המצרית. צורתם של הסביבונים המצריים הייתה כשל חרוט עם קצה מחודד (בדומה למתואר בבול של אנגווילה, אך ללא החוד המתכתי).

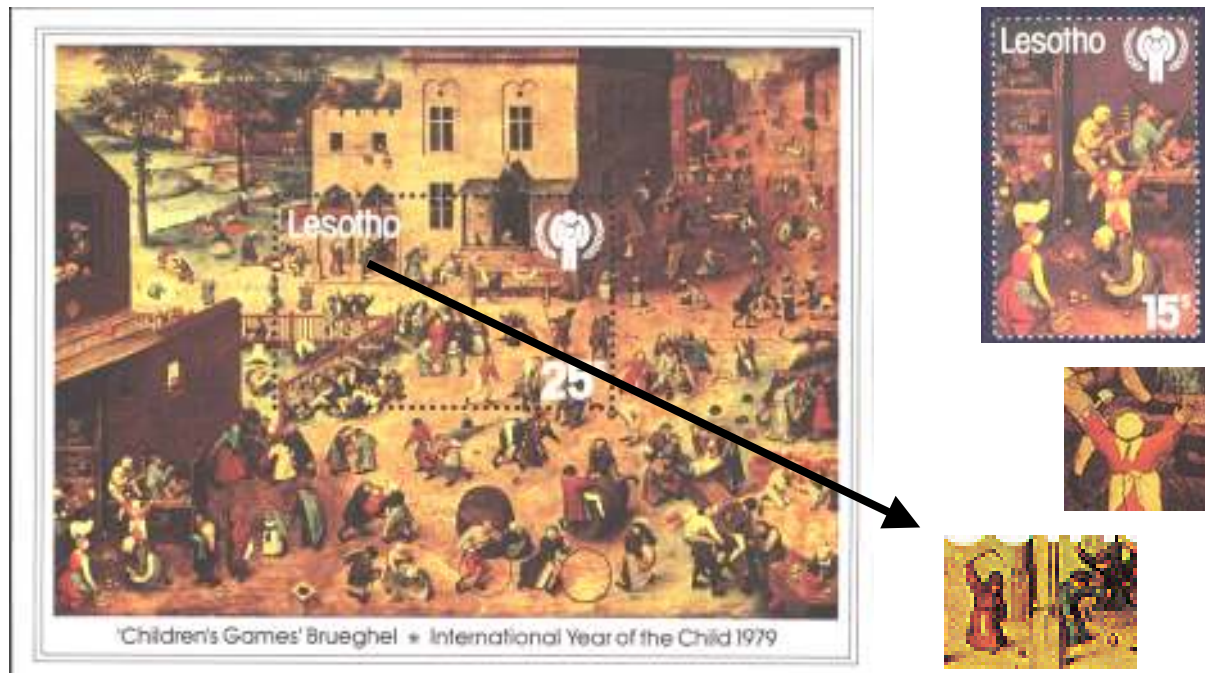
דוגמאות יפות של איורי סביבונים הופיעו על כדי חרס יוונים ששרדו. באחד הכדים (הנמצא במוזיאון המטרופוליטן בארצות הברית) נראות שתי נשים המשחקות בסביבוני שוט. דמויות המשחקות בסביבון שוט מאותה עת נמצאו גם על גבי יצירות קרמיקה שונות. מאוחר יותר הופץ המשחק באירופה על ידי הרומאים. בסין שיחקו נשות חצר המלכות בסביבון העשוי משנהב בימי שושלת סונג (בין השנים 960 ל-1279 לספירה).

במאה ה-16 כבר היה המשחק בסביבון פופולרי הן במזרח הרחוק והן במערב. בתקופת שושלת מינג הסינית (1386-1644 לספירה) שיחקו ילדים בסביבונים. הצייר הפלמי **פיטר ברויגל האב** (1525-1569), הנחשב כצייר הנוף המערבי הראשון, הרבה לתאר את חייהם של האיכרים הפלמיים. בשנים 1559-60 צייר ברויגל שני ציורים ובהם סביבונים. המפורסם מביניהם הוא "משחקי ילדים", הנמצא במוזיאון הלאומי Kunsthistorisches בווינה. ציור זה מופיע על גבי גליונית שהונפקה בלסטו בשנת 1979 לרגל שנת הילד הבינלאומית.

הסביבון היה פופולרי בסין בתקופת שושלת מינג.

מהולנד וגרמניה עבר המשחק לצרפת ולאנגליה בתחילת המאה ה-18. במאה ה-19, בתקופה הויקטוריאנית, היו הסביבונים אופנתיים במיוחד באנגליה.

"משחקי ילדים" של ברויגל מראה סביבון שוט (למעלה) וילדה האוחזת בסביבון. תמונת הילדה, המופיעה בצדו השמאלי התחתון של הגליון, ברורה הרבה יותר בבול שיצא באותה סדרה.

סביבונים ומשחקי רחוב

הסביבון היה פופולארי בתקופה הויקטוריאנית.

נתחיל בהבהרה קצרה: סביבון הוא גוף בעל תכונות סימטריה, והמשחק בו כרוך בסחרורו במהירות רבה סביב צירו. על פי הגדרה זו הסביבונים כוללים גם את הפורפירה. פועל יוצא מכך הוא, שהמשחק בסביבונים אינו מוגבל לתחומי הבית בלבד. הסביבונים מתחלקים, איפוא, לכאלה שמשחקים עמם ברחוב או בחצר, וכאלה המופעלים בבית, עמם משחקים על השולחן או הרצפה.

ברוב מדינות העולם נמצא את הפורפירה: חרוט העשוי (לרוב) מעץ ובקצהו חוד ממתכת (כמו בבול מאנגווילה לעיל). סביב הפורפירה מלפפים חוט, אוחזים בקצהו ומשליכים את הפורפירה הרחק מגוף השחקן בתנועה מהירה וחדה הדורשת ניסיון ומיומנות גדולים. באמצעות הפורפירה מבצעים להטוטים כגון: העלאת הפורפירה לכף היד בעודה מסתובבת.

את הפורפירה מסובבים באמצעות חוט.

שחקנים מיומנים מצליחים להעלות את הפורפירה על כף היד.

פורפירה בכווית.

אם במדינות אירופה, אפריקה ודרום אמריקה אנו מוצאים כי הפורפורה היא משחק לילדים המשחקים אותו ברחובות, הרי שבמלזיה, באיי האוקיאנוס הפאסיפי ובחברות אחרות במזרח הרחוק, ממלאת הפורפורה את זמנם הפנוי של הגברים הבוגרים. בארצות אלה יש למשחק כללים ואסטרטגיה. במלזיה נערכות תחרויות כמעט בכל כפר. שתי קבוצות מתמודדות זו כנגד זו, כשחברי קבוצה אחת מפעילים מספר פורפרות בעוד חבר הקבוצה האחרת מנסה, בעזרת סיבוב הפורפורה שלו, להוציאם ממתחם שסומן מראש על הקרקע. כל התקפה מוצלחת מזכה את הקבוצה בנקודות ובעבור התקפה שנכשלת מוענקות נקודות חובה. כללי המשחק דומים גם באיי קיימן.

תחרות פורפרות באיי קיימן (מובא בהגדלה)

במלזיה הפורפרות הן משחק לאומי.

מוזיאון הצעצועים בפואגרה.

במלזיה ובספרד נחשב המשחק בפורפורה כמשחק לאומי. המלזים מראים בפרסומי התיירות שלהם את תמונות המשחק הנקרא בשפת המקום Gasing Pangka. בחבל קטלוניה שבספרד קיימת אגודה של "סביבונאים" שמטרתה להמשיך ולטפח את חוקי המשחק בקרב בני קטלוניה. בעיר פואגרה נמצא מוזיאון לצעצועים, שסמלו שתי פורפרות. השנה הונפקה סידרה בת שמונה בולי צעצועים ממוזיאונים ומאוספים ברחבי ספרד. ביניהם גם סמל מוזיאון הצעצועים, שבעיר פיגוארס.

בארץ ניתן למצוא פורפרות בחנויות, עם בוא חודש כסלו, בהתקרב חג החנוכה. באמצעות להטוטים עם הפורפרות הפגינו הילדים את כישוריהם ומיומנותם. היו ששיחקו בהן במשחקים תחרותיים, בדומה למשחקים בג'ולות, שניתן היה להרוויח בהם או להפסיד פורפרות. גם כיום ניתן לראות בארץ ילדים המשחקים בפורפרות בעיקר בפריפריות ובכפרי המיעוטים.

פורפרות בישראל

בנוסף לפורפרות קיים סוג נוסף של סביבונים המשמש למשחק בחוץ - סביבון השוט. לסביבון זה צורת גליל מחודד וראש רחב, בדומה לצורת מסמר או עפרון עבה מאוד בעל ראש. לסביבון נילוה שוט העשוי מחוט הקשור למקל. החוט נכרך לחלקו התחתון של הסביבון, שמוטח ארצה כמו הפורפרה הרגילה. כאשר סביבון השוט מאט את מהירותו, מצליפים בו מדי פעם כדי להאיץ אותו מחדש. הצלפה כזו דורשת מיומנות מיוחדת - אדם חסר ניסיון יגרום להעפת הסביבון למרחק ולא יצליח לחדש את סיבובו. נער המצליח לשלוט בסביבון השוט נחשב בעיני חבריו לאשף. בארץ שיחקו הילדים בסביבון שוט בימי המנדט, במשחק בו המנצח הוא זה שהסביבון שלו מסתובב זמן רב יותר. כיום ילדי ישראל אינם מכירים כלל את המשחק.

הצלפה בשוט
מאיצה את הסביבון.

בקוריאה משחקים
בסביבוני השוט בחורף.

סביבון שוט בשולי גליון בולים מאירלנד (מובא בהקטנה).

במזרח הרחוק, הילדים משחקים בסביבונים בעיקר בחורף, תוך שהם מצליפים בסביבוני השוט על האדמה הקפואה. בקוריאה הסביבונים עשויים מעץ קשה ודרומה יותר מתרמילי גרעינים של פרחי הלוטוס, שבקצותיהם מוחדר חלק מתכתי המשמש כחוד. חוט משיכה נכרך מסביב, ומשיכה חדה של החוט גורמת לסיבוב הפורפרה. שחקנים מיומנים מסוגלים לסובבה על כפיס עץ צר ואפילו על חוט.

לסוג נוסף של סביבונים, המופעלים על ידי סיבוב באצבעות (כבסביבון המוכר לנו), יש קנה עשוי מבמבוק, העובר לאורך האצטרובל. קצה אחד של הקנה משמש כידית לסיבוב וקצהו השני נמצא בבסיס הסביבון המסתובב (ראה את תמונת הבול הסיני בעמוד 15 לעיל).

משחקי בית

נבדיל להלן בין שני סוגים של סביבונים המשמשים למשחק בבית. הסוג הראשון הוא סביבון המשאבה. סביבון זה מיועד לילדי הגיל הרך (עד גיל שש, לערך), בהיותו גדול וקל להפעלה. סביבון המשאבה עשוי מפח ולאורכו נמצא ציר ספירלי ממתכת, ובקצהו העליון ידית עץ. הסביבון מופעל על ידי משיכת הידית מעלה ומטה מספר פעמים, פעולה הגורמת לו להסתובב. ככל שנרבה במשיכה והורדת הידית, כך תגדל מהירות פעולתו של הסביבון. מקורו של סביבון המשאבה באירופה, וכמו שההנפקות הבולאיות מראות הוא פופולרי שם מאוד.

סביבון משאבה על בול משולש מפולין.

סביבון משאבה על גלוית מירב משוויץ (הקטנה).

סביבון משאבה על חותמת יום ההופעה.

הסוג השני של סביבונים לבית הוא זה המוכר לנו היטב - הסביבון עם קנה האחיזה. סביבון זה הוא, למעשה, קוביה שנוסף לה ציר. קצה אחד של הציר משמש לאחיזה ועל קצהו השני מסתובב הסביבון. הסביבון עם קנה האחיזה שימש במשחקי לוחות (משחקים הדומים ל"סולמות", "סבלנות"). על כל אחת מפאותיו נרשמה סיפורה. כאשר נעצר הסביבון ונפל, המספר שפנה כלפי מעלה הצביע על מספר הצעדים שיש

לבצע עם כלי משחק שעל הלוח. הסביבונים המוכרים ביותר הם אלו עם ארבע פאות, אך קיימים גם סביבונים משושים ומתומנים.

סביבון עם קנה אחיזה.

שימוש נוסף לסביבון היה בהימורים, גם כאן בדומה לקוביה. על סביבונים כאלה ניתן למצוא אותיות המורות לשחקן לשלם לאחרים, לגרוף את הקופה וכו'. על גבי פאות הקוביה היו נרשמות אותיות המסמנות את ההוראות. כך, למשל, באיטליה נרשמו על פאות הסביבון האותיות P,O,M,N שמשמעותן היא: Pone – שים (בקופה), Omne – הכל (זכית בהכל), Medium – חצי, אמצע (זכית במחצית הקופה), Nihil – אפס, כלום (הפסדת).

הסביבון וחנוכה

משמאל: סביבון עם קנה אחיזה, סביבון משאבה ופורפרה. מלפנים: סביבון דיסקית.

הסביבון לחנוכה, שסימני ההיכר שלו הם ארבע פאות, קנה-אחיזה וקודקוד, הגיע אלינו מארצות גרמניה. בחג המולד, החל בדצמבר, נהגו ילדי גרמניה לשחק בסביבון תמורת אגוזים. כתוצאה מהסמיכות של חנוכה לחג המולד החלו יהודי פולין לשחק בסביבון במהלך חג האורים. מפולין נפוץ המנהג ועבר לארץ-ישראל ולקהילות יהודיות אחרות ברחבי העולם. ראייה להשפעה הגרמנית על סביבוננו אנו מוצאים באותיות הטבועות בו – N, G, H, S – שמאחוריהן מסתתרות הוראות המשחק בגרמנית:

Nichts = N (ניכטס) – מאום, כלום.

Ganz = G (גאנץ) – גרוף הכל מהקופה.

Halb = H (האלב) – חצי. קח חצי מהכמות שבקופה.

Shtell ein = S (שטעל אין) – שים אחד בקופה.

במהלך "גיור" הסביבון הוסבו הנוטריקונים נ' ג' ה' ש' וקיבלו משמעות חדשה: **נס גדול היה שם**. המילה "שם" מתייחסת לארץ ישראל, בה אירע נס פח השמן. המשמעות החדשה נועדה לטשטש את מקורו הנוצרי של המשחק ולתת לו הכשר באמצעות משמעות יהודית הקשורה במישרין לחג החנוכה. עם חלוף השנים, מתברר שההצלחה ביצירת זיקה בין הסביבון לחג החנוכה היא כה רבה, עד כדי כך, שרבים בימינו נוטים להאמין כי הסביבון היה משחק יהודי מאז ומעולם.

בבול המשותף לארה"ב ולישראל מופיעות בשביל רק האותיות נ' ג' וה'.

כשהובא הסביבון לארץ, שינו את האות ש' ל-פ', לאמור **נס גדול היה פה**, בארץ-ישראל. לעומת זאת, ילדי התפוצות משחקים עד היום עם סביבונים שהכיתוב בהם **נ' ג' ה'**

ש'. בשנים האחרונות ניתן למצוא סביבונים עם הכיתוב **נ' ג' ה' ש'** גם בארץ. ניכר, כי משוקי המשחקים אינם מודעים לגיחוך שבשיווק סביבונים המיועדים לחו"ל כאן בארץ. מצער עוד יותר הוא שקוני הסביבונים אינם מודעים למשמעות הכיתוב. אילו היו ערים לכך, סביר שהיו דורשים כי בארץ ימצאו הסביבונים שעליהם כתוב: נס גדול היה **פה**.

על קונטרס "חודשי השנה" נראה סביבון ועליו האותיות נ' ו-ג' (נראית בקושי). גם כאן חמק השירות הבולאי מלהראות את האות פ' הבעייתית.

להיות האות **פ'** (בבולים המונפקים בארץ) או **ש'** (בבולים מחו"ל) – מוסתרת. כך יוצרים פריט בולאי המוכר לילדי ישראל והתפוצות כאחת, ועל כן בעל פוטנציאל מכירה בארץ ובחו"ל. מצד שני מצער כי אין מנצלים את ההנפקה להפצת הידע בדבר השוני בכיתוב בין הסביבונים הישראליים לאלו שבחו"ל.

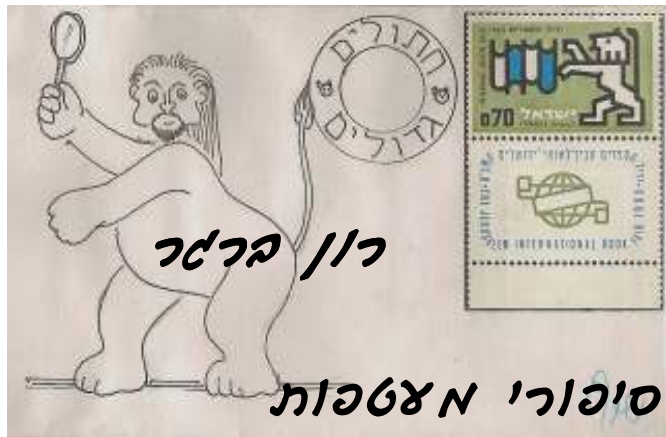
רחל ברלב אוספת סביבונים, פורפרות וג'יורוסקופים, גם על גבי בולים ופריטי דואר. כתובתה לתגובות: rachelea@zahav.net.il

לידיעת קוראי נושאון

הגליונות הקרובים של נושאון יוקדשו לנושאים הבאים:

- "היי, הביטו למעלה" – על כדורים פורחים, ציפורים, עפיפונים, חלל ושאר דברים המתרחשים בגבהים.
- "נפש בריאה בגוף בריא" – על ספורט.

נותר עוד מקום מוגבל למאמרים בנושאים אלו. המעוניינים לפרסם מאמר או ידיעה בנושאון (בנושאים אלו או אחרים) מתבקשים לפנות למערכת בדוא"ל noson.ed@gmail.com או בדואר רגיל (ת.ד. 62029, תל אביב, 61620).

לצנזר או לא לצנזר?

לעיתים קרובות מלחמות הן מקור פורה למכתבים ומעטפות יוצאי דופן, וככל שהמלחמה ארוכה יותר ונערכת על פני אזורים נרחבים יותר, כך גדל מספר הפריטים המעניינים המגיעים ברבות הימים לידיהם של האספנים. הפעם אתמקד בטור שלי בסיפורה של מעטפה שנשלחה בזמן מלחמת העולם השנייה מהמושבה ההולנדית

קורסאו (כיום איי האנטילים ההולנדיים) שבים הקריבי. המעטפה נשלחה לעיר בשם גירואן (Girvan) במחוז איירשר שבסקוטלנד, וביתר דיוק לגזבר של ועד המאמץ המלחמתי בגירואן, שפעל מבנק יוניון.

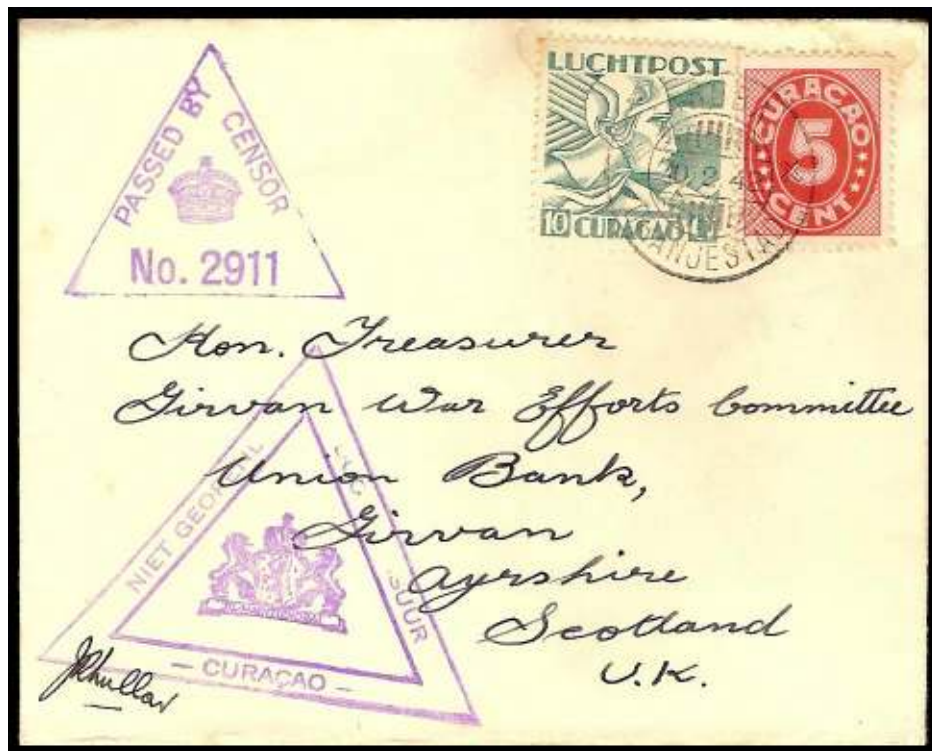
מעטפה זאת מעניינת ממספר סיבות, אולם כדי להבין את הדברים לעומק יש צורך להסביר מספר עובדות בסיסיות. האנטילים ההולנדיים, שבעבר היו ידועים בשם הכולל קורסאו, הם שתי קבוצות איים, האחת בקצה הצפוני של שרשרת איי הודו המערבית והשנייה מול חופי ונצואלה. נכללים בהם ששה איים מרכזיים, כולל קורסאו, ארובה וסאבא. האיים היו מושבה הולנדית מאמצע המאה השבע-עשרה. מ-1954 יש לאיים מעמד אוטונומי בממלכת הולנד, כשהאי ארובה הופרד מהם והפך למחוז אוטונומי נפרד בתחילת 1986. האיים מהווים מקור לעצים אקזוטיים שנעשה בהם שימוש בתעשיית רהיטי היוקרה בהולנד, אבל עיקר חשיבותם בכך שהם שימשו נמל מעבר נוח לספינות סוחר הולנדיות שפעלו באיים הקריביים האחרים ובמרכז ודרום אמריקה.

במלחמת העולם השנייה הולנד נכבשה על ידי הנאצים, ששלטו בה ממאי 1940 ועד תחילת 1945. למרות שסוריןאם (גויאנה ההולנדית, בצפון אמריקה הדרומית) הייתה מקור לחומר גלם רבי ערך, ועל אף העובדה שאיי האנטילים ההולנדיים יכלו לשמש נמל נוח לפעילות צי המלחמה שלהם, הגרמנים לא טרחו להשתלט על מושבותיה של הולנד בחצי הכדור המערבי. לפיכך נוהלו המושבות האלה על ידי פקידים הולנדיים, שנאמנותם הייתה נתונה לכתר ההולנדי ולממשלה ההולנדית הגולה, שישבה בלונדון.

על רקע זה ניתן להבין כיצד תושב קורסאו היה יכול לשלוח בגלוי מכתב לוועדת המאמץ המלחמתי בסקוטלנד. ועדות אלה, שקמו בכל רחבי בריטניה, עסקו בגיוס משאבים עבור הצבא ובהסדרת פעילותו של המשק לשעת חירום באזור פעולתן. קשה לנחש כיום מה היה תוכנו של המכתב, שנשלח כזכור לגזבר הוועדה – הצעת סיוע באופן זה או אחר? מידע על אירועים בעלי חשיבות כלכלית או צבאית במרכז הים הקריבי? הנקודה המעניינת היא עצם קיומו של המכתב, הממחיש את הנתק בין המושבה ההולנדית למדינת האם באירופה.

נקודה מעניינת עוד יותר קשורה בנושא הצנזורה. בזמן מלחמה דואר אזרחי חשוף לבקרה צנזוריאלית לא פחות מדואר חיילים. מבחינה פורמלית כל מכתב היה אמור

להיפתח ולהיקרא על ידי צנזור המוודא שאינו מכיל מידע רגיש – מידע שנפילתו לידי האויב תפגע במאמץ המלחמתי. מכתבים שהועברו "מעבר לים" בדרך האוויר או בספינות נחשבו פגיעים במיוחד לתפיסה על ידי האויב (בניגוד לדואר שהועבר בתוך ארץ מסויימת בדרך היבשה, שהסיכוי שייפול לידיים לא רצויות היה נמוך בהרבה). כללי הצנזורה נאכפו לגבי מכתבים כאלה בהקפדה יתרה. הם נפתחו, נקראו, חלקים מהם נמחקו לפי הצורך, ולעתים הם הוחזרו לשולח עם הסבר מדוע לא הועברו ליעדם. במקרים קיצוניים הכותב היה עלול למצוא את עצמו מאחורי סורג ובריח עקב פגיעה אפשרית בבטחון המדינה. יש אספנים רבים המתמחים בדואר שעבר צנזורה ובסימונים השונים שהטביעה הצנזורה על פריטי הדואר, כמו המדבקות לסגירת מעטפות שנפתחו או חותמות שונות של צנזורה צבאית ואזרחית.

היו כמובן חריגים לכלל של צנזורה אוניברסאלית – גם בצבא וגם מחוצה לו היו מכתבים שנשלחו על ידי אנשים שאמינותם לא הוטלה בספק, והם הועברו לתעודתם מבלי שנבדקו. מכתבים כאלה מוכרים לאספנים בשם "דואר של כבוד" – ציון לעובדה שהצנזור לא מצא לנכון לבדוק את תוכנם מתוך האמון שהוא רכש לכותב.

וכאן אנו חוזרים למעטפה שלעיל – בחלק השמאלי התחתון שלה מופיעה חותמת משולשת של הצנזור ההולנדי בצבע סגול. במרכז החותמת מופיע סמל בית המלוכה ההולנדי ובו שלושה אריות (אריה ניצב במגן שבמרכז הסמל ושני אריות התומכים במגן משני צידיו). בתחתית החותמת, בין שתי המסגרות, מצויין מקום ההחתמה, קורסאו. בצד שמאל מופיע הכיתוב "NIET GEOPENET", שפירושו ברור מאליו – "לא נפתח". בצד ימין מופיע כיתוב (מטושטש מעט) "DOOR CENSUUR" – "על ידי הצנזור". ברור לפיכך שלמרות שהמכתב נשלח בדואר אויר לצדו השני של האוקיינוס האטלנטי, ולמרות היעד שלו שהיה קשור ישירות לנושאים שהצנזורה עסקה

בהם בפעילותה השוטפת, הצנזור בקורסאו מצא לנכון לא לצנזר את המכתב שהיה במעטפה.

וכאן אנו מגיעים לסוף סיפורה של המעטפה – היא הגיעה בשלום לאנגליה, ואז, כאשר היה צריך רק להעבירה לסקוטלנד (שירות שבוצע בדרך כלל על ידי רכבות דואר ליליות ממרכז מיון הדואר בתחנת פדינגטון בלונדון לעיר היעד), היא הועברה לבדיקה של צנזור בריטי. זה ראה את החותמת של עמיתו בקורסאו, החליט לסמוך על שיקול דעתו ומבלי לפתוח את המעטפה הטביע עליה חותמת משולשת בריטית "PASSED BY CENSOR" ואפשר לה להמשיך בדרכה.

בתצוגות בולאיות רואים לפעמים מעטפות הנושאות חותמת דומה המתוארות כדואר שעבר צנזורה. למעשה זה עלול להיות תיאור שגוי. מכתב הנושא חותמת "הועבר על ידי הצנזור" הוא לעיתים קרובות מכתב שהצנזור העביר מבלי לבדוק את תוכנו. רק אם המכתב נושא חותמת "OPENED BY CENSOR" או אם יש עליו סרט או מדבקה הסוגר אותו מחדש לאחר שנפתח, ניתן לתארו כמכתב שעבר צנזורה. למציגים כדאי לשים לב לפרטים "קטנים" כאלה (סרט/מדבקה הסגירה מחדש ונוסח חותמת הצנזורה), משום שהשופטים יודעים לבדוק את תיאור הפריטים, ותיאור שגוי עלול לגרום הערה מהשופטים, ואף הפחתת נקודות בגלל ידע בולאי לוקה בחסר.

לכבוד השנה האזרחית החדשה החלטנו לרענן את הסמליל המלווה את הטור הזה. הסמליל החדש מתבסס על קריקטורה בולאית פרי מכחולו של חבר איל"ת המנוח אליעזר שרף ז"ל. אליעזר תרם רבות לנושאן, הן במאמרים והן באיוריו משובבי הנפש. יהי זכרו ברוך!

רון ברגר, רח' שחראי 2, ירושלים 96470. bergeron@012.net.il

רשימת כתובות דוא"ל

על מנת לאפשר לנו להעביר עדכונים בתדירות גבוהה ולשלוח לכם את העתון החדש **נושאונט**, אנו עורכים רשימת כתובות של חברי האגודה בדואר אלקטרוני (e-mail). הרשימה תשמש את ועד האגודה ואת העורכים לצרכי פעילות האגודה בלבד. חברי האגודה מתבקשים לשלוח את כתובת הדוא"ל שלהם אל: noson.ed@gmail.com

חברים רבים כבר מקבלים מאיתנו כתבות נבחרות מנושאן בדואר אלקטרוני ובצבעים. מדוע שגם אתם לא תהנו משירות זה? ומדוע שלא תוכלו גם אתם לקרוא את נושאונט?

ילדות ונשים בסיפורי ילדים

מאז ומעולם נהגו אימהות לספר סיפורים – לרוב אגדות עם וסיפורי מעשיות - לילדיהן לפני השינה. במהלך הדורות נמצאו אנשים שליקטו סיפורים כאלה לספרים, והיום אנו זוכרים בעיקר את שמות המלקטים הללו. הטור הפעם יתמקד בדמויות נשיות המככבות בסיפורי ילדים.

אחד מה"אוספים" הראשונים של סיפורים, מהמאה ה-10 הוא "אלף לילה ולילה", בו מספרת **שחרזדה**, בתו של הוזיר הגדול, ספורים רבים לסולטאן **שאהריאר**. שחרזדה נהגה להפסיק כל סיפור ברגע מותח במיוחד, ולהמשיך אותו רק למחרת בערב. כך ניצלה מדי לילה מעריפת ראשה, כפי שנהג הסולטאן בנערות המספרות לפניה.

אלף לילה ולילה

שרל פרו הצרפתי (1628 - 1703) העלה על הכתב סיפורים ששמע בילדותו ונתן להם נופך ספרותי מעודן ומעוצב. ספרו, "ספורים ומעשיות מימים עברו עם מוסר השכל - אמא אווזה", מכיל שמונה מעשיות כאלה. ביניהן: "**כיפה אדומה**" "**היפהפייה הנמה**" "**לכלוכית או סנדלי הזכוכית**". כידוע, הרבה מעשיות לילדים הסתיימו באופן אכזרי במיוחד, כדי להדגיש את מוסר ההשכל. ספור כיפה אדומה אצל פרו מסתיים כך: "ובאמרו מילים אלה זינק הזאב הרע על כיפה אדומה וטרף אותה" רק אצל האחים גרים, 100 שנה מאוחר יותר, התגבש סיום הסיפור כפי שאנו מכירים אותו כיום.

היפהפייה הנמה

היפהפייה הנמה

כיפה אדומה והזאב

כיפה אדומה

האחים יעקב ואילהלם גרים היו בלשנים, ומלקטי אגדות גרמנים. בשנת 1812 הם הוציאו את "אגדות לילד ולבית" – אוסף של יותר מ-200 אגדות וסיפורי עם. למרות התגובות השליליות של המבקרים הספרותיים, קהל הקוראים "הצביע ברגליים". הספר הפך לרב מכר ותורגם לשפות רבות. מי לא שמע על "**סינדרלה**", "**שלגיה**", ו"**הנזל וגרטל**"?!

ועוד סינדרלה

סינדרלה

הנזל וגרטל

מעניין לציון כי סיפורה של סינדרלה מקורו בסין. בשנת 850 פרסם הסופר הסיני **טואן צנג** את האגדה, בגרסה הדומה להפליא לגרסת פרו והאחים גרים. סינדרלה נקראת בגרמנית אשנפוטל (כסילת-אפר), לכן בתרגום הראשון לעברית של **שלמה ברמן** (וארשה 1897) היא נקראת "רמוצה". השם המוכר יותר – סינדרלה – נגזר מהשם האטלקי צנרנטולה (אפר).

שלגיה ושבעת הגמדים – מעטפת יום ראשון.

סינדרלה היא, ככל הנראה, האגדה הידועה ביותר בעולם. רק שלגיה מצליחה, אולי, להתחרות בבכורה, גם בזכות הפרסום לו זכתה בעזרת **וולט דיסני**. סרטו של דיסני "שלגיה ושבעת הגמדים" היה הסרט המצוייר הראשון באורך מלא בתולדות הקולנוע. הדואר האמריקאי הנציח את הסרט בסדרת "חגוג את המאה" כאחד

מציוני הדרך החשובים של ארה"ב של שנות ה-30. אל נשכח שבסיפור זה יש דמות נשית נוספת – האם החורגת, המתחפשת למכשפה המכוערת מוכרת התפוחים.

הסופר הדני **הנס כריסטיאן אנדרסן** (1805-1875) נחשב לגדול מספרי האגדות בתקופה החדשה. הקובץ הראשון של אגדותיו, "מעשיות מסופרות לילדים" ראה אור ב-1835, וכלל את "**בת הים הקטנה**" "**מוכרת הגפרורים הקטנה**" ו"**הנסיכה על האפונה**". אנדרסן פירסם 168 אגדות ומעשיות, רובן פרי דימיונו ומיעוטן עיבודים אמנותיים של אגדות עם. **ד"ר צבי הראל** העלה לאינטרנט אתר מרשים לזכר בנו **גלעד** ז"ל, ובו מידע רב על אנדרסן ואגדותיו. האתר גם כולל את תמונות כל הבולים שהונפקו בעולם הקשורים לאנדרסן: <http://hca.gilead.org.il/stamps>.

מוכרת הגפרורים הקטנה

הנסיכה על האפונה

הבול הישראלי של
בת היס, באיורו של
שמוליק כץ חביב
עלי במיוחד.

נסיים בסיפור **זהבה ושלושת הדובים**.
במשך שנים היה מקובל על חוקרי
הספרות **שרוברט שאוטי** כתב את
הסיפור המקורי אודות זקנה חטטנית
המבקרת בבית 3 אחים דובים ב-1837.
שנים מספר אחר כך הפכה הזקנה לילדה
בעלת תלתלי זהב, והדובים הפכו
למשפחה של אב אם ודובון קטן. לאחרונה
התגלה ששאוטי "מיחזר" את הסיפור
המקורי, אותו כתבה **אלנור מיור**.

זהבה ושלושת הדובים

אני ממליץ למתעניינים לקרוא את ספריו של **אוריאל אופק**, מהם
שאבתי מידע רב לטור זה.

שלכם,

דובוש אוסף בולי ילדים, דובים ודפוס על בולים.
כתובתו: יורם כהן, קיבוץ כפר עזה, ד.ג. הנגב 85142. dobush@yahoo.com

האריה של ברג לא ראוי לתצוגה

קראתי בעיון רב את מאמרו של **רון ברג** על "האריה של
ברג והשבכה של לורנס הקדוש" (נושאן 78). נהייתי מאוד!
ביחס לשאלה שבסוף המאמר, להלן דעתי הפרטית: למרות
הקשר בין המסמך לכרכרת הדואר, המסמך עצמו אינו
דוארי והחותמת שעליו אינה דוארית. המסמך הוא משטרתי,
או אולי עירוני, ובמקרה הטוב אפשר להשוותו לכרטיס
נסיעה בכרכרה שלא הונפק ולא הוחתם על ידי הדואר. לכן,
אני לא הייתי מציג מסמך זה בתצוגה תימאטית תחרותית.

בברכה,

בולי ניסיון מצולמים

שאלתנו עוסקת בפריט המכונה באנגלית Photo-essay. בהעדר שם רשמי לפריטים אלה בעברית, אנו נכנה אותם בשם בולי ניסיון מצולמים. הכוונה היא

להצעות לעיצוב בולים שלא נתקבלו, ואשר נשתמרו בצורת צילום (ולא כמקובל כציור).

כידוע, בולי ניסיון (Essay) הם פריטים ראויים לתצוגה. במידה ומדובר בפריטים קלאסיים הם אפילו רצויים בשל נדירותם. יתר על כן: במספר מקרים בולי ניסיון מאפשרים לנו, האספנים התימאטיים, להציג אספקט תימאטי שאינו כלול בבול הסופי, ורק שימוש בבול ניסיון מאפשר להצג אותו. בולי ניסיון מופיעים במספר אופנים – אם כציור בעבודת יד של האמן ואם בפורמט של בול (מבחנית מימדים, אם כי לרוב ללא שינוי).

בשנים האחרונות מציעים סוחרים בולי ניסיון מצולמים, בעיקר משנות הששים והשבעים מגרמניה. פריטים אלו מופיעים על נייר עבה ותופסים חלק ניכר משטחו של דף התצוגה. בנוסף, מדובר בפריטים יקרים הנמכרים בסכומים גבוהים. נשאלת איפוא השאלה – האם פריטים אלו הינם לגיטימיים לתצוגה? ואם כן, האם הם גם מועילים למציג? מאחר ומדובר בפריטים מודרניים האם יש כאן, בכלל, נדירות? יש לזכור שלכאורה כל אחד - השירות הבולאי של המדינה המנפיקה, מעצב הבולים ואפילו סוחר בולים יכול לצלם עותקים רבים של בול ניסיון מצולם שכזה.

Photo-essay מגרמניה, 1972.

ד"ר יהושע מגר מעמיד דברים על דיוקם:

ראשית, עדיף לכנות פריטים אלו כ"הצעות מצולמות לבול". הצעות מצולמות שונות מהבול שהונפק ואף שונות מעט זו מזו, על מנת לבחור תמונה הרצויה לבול. הצעות אלו הינן חלק מתהליך הכנת הבול והן רצויות לתצוגה תמאטית ואף תורמות לנדירות

הצעת בול מצולמת מאיסלנד
(למעלה) והבול הסופי
(למטה). החיצים מראים את
כיוון ההתקדמות של
הטרקטור (מאוספו של
ד"ר יהושע מרג).

ולפיתוח הנושא. לרוב הצעות שונות כאלו מוקטנות לגודל של בול (והם נדירות וקשות להשגה). אתן דוגמה לפריט כזה מתוך האוסף שלי: לפני כ-50 שנים הנפיקה איסלנד בול המציג חריש, כאשר הטרקטור נוסע מהמתבונן והלאה. האמן הכין גם הצעה מצולמת (בגודל של הבול הסופי) בו הטרקטור נוסע לקראת המתבונן – הצעה שלא נבחרה. אני מציג את הבול שהונפק וליד גם את ההצעה שנדחתה, ולדעתי הדבר תורם גם לנדירות וגם לפיתוח מעניין יותר של התצוגה.

אין המצב כך לגבי הצעות מצולמות של גרמניה בתקופה שבין 1956 ל-1973, ששוחררו לשוק החופשי מהארכיון הגרמני. לכל בול הוכנו בשנים אלו כעשר הצעות, בצלומים בגודל 9 על 11 ס"מ, מהן נבחרה הצעה אחת ויתר התשע נשמרו בארכיון (עד שחרורן לשוק). מהצעות אלו זייפנים יכולים להכין העתקים רבים, וזו הסיבה העיקרית לכך ששופטים מסתייגים מהכללתם בתצוגות תמאטיות. יחד עם זאת, דעתי היא שאם פריט כזה מראה אספקט חשוב אותו לא ניתן להראות באמצעות פריטים אחרים – אזי הכללת פריט בודד או שניים אינה פסולה ואף עשויה לתרום לפיתוח הנושא המוצג.

משה רימר (מציג ברמה הבינלאומית ועורכו החדש של "שבל") מרחיב את ההסתייגות לכלל הפריטים המודרניים:

הכללים מתירים לשלב בתצוגה פריטים ששימשו במהלך הכנת הבולים. אולם פריטים מודרניים שכאלו אינם מוסיפים, לדעתי, דבר לתצוגה. בשנים הראשונות של הבולאות הגהות אלו שימשו באמת ובתמים את תהליך הייצור של הבולים, וניתן ללמוד מהם רבות על ההתלבטות של מעצבי הבולים, ועל טכניקות הייצור של הבולים. מכאן גם הלגיטימיות שלהם לצרכי תצוגה.

ככל שחלף הזמן, והבולאים החלו לרכוש פריטים אלו בכסף רב, למדו היצרנים שכדאי להכין פריטים במיוחד לאספנים. הציירים יכינו ללא היסוס "ציורים מקוריים" לפי דרישה וימכרו אותם לכל דורש. בתי הדפוס (בוודאי כשמדובר במדינות לא רציניות) יכינו כמות גדולה במיוחד של "הגהות" וכו'. בקיצור, אין כאן כל מרכיב של נדירות.

ניתן, לדעתי, לשלב פריטים שכאלו בתצוגה רק במקרים חריגים, בהם יש למציג אפשרות להדגים נקודה כלשהי בפיתוח האוסף, ואין אפשרות לעשות זאת בעזרת הבול עצמו. כלומר, בול הנסיון חייב להיות בעיצוב שונה מהבול הסופי. האספן חייב להבין כי פריט שכזה לא יוסיף לו ניקוד עבור נדירות ויגזול שטח תצוגה יקר שניתן להקדישו לפיתוח התימאטי. אם ישולב בתצוגה מספר גדול של פריטים כאלו, ייווצר רושם שמדובר ב"אספן לא רציני" והשופטים יורידו ניקוד גם בסעיף הידע הבולאי.

האספן חייב לשקול אם הפריט חיוני לפיתוח האוסף וכדאי להסתכן ולהציגו. לדעתי, התשובה ברוב המקרים היא שלילית. אם במחיר ששילם האספן עבור הפריט המיוחד לכאורה הוא יוכל להעשיר את האוסף במספר חותמות מעניינות, או בגלויית פרסומת שתאיר את הנושא מזווית לא שגרתית, עדיף לעשות זאת.

בול

בול הוא הדפס דיו, אשר מציין תשלום מראש עבור שירות או מס כלשהו. במובן הרחב והעממי של המילה, זוהי פיסת נייר קטנה ומשוננת, בדרך כלל בעלת ארבע צלעות, שעליה

מודפסים תמונה כלשהי וערך נקוב. הבול נבדל מתוויות תשלום של מכונות אוטומטיות בכך שמצוינים על גביו ערכים קבועים מראש המהווים חלק מעיצובו.

סיר רולנד היל
על רקע הפני השחור.

הבול שניתן להדביקו הומצא כנראה בו-זמנית על ידי הסקוטי **ג'יימס שאלמורס** והבריטי **סיר רולנד היל**, הוגה רפורמת הדואר באנגליה, ששילב במסגרתה את הבול. הדעות חלוקות עד היום למי שייכת הבכורה.

הבולים הראשונים נכנסו לשימוש במאי 1840, בעקבות הרפורמה בשירותי הדואר באנגליה, ועד מהרה נפוצה השיטה ברחבי העולם. בולים משמשים לתשלום מראש עבור שירותי דואר, שכן עד 1840 התבצע התשלום על ידי הנמען ולא על ידי השולח. בתחילת דרכם היו הבולים כולם **בולים מן המניין**, דהיינו בולים אשר הודפסו מחדש כאשר אזל המלאי. רק לאחר שלושים שנה החלו להדפיס **בולי זיכרון** - בולים אשר הונפקו לזכר אדם או לציון אירוע כלשהו. בולים אלו נמכרים בדואר במשך שנה אחת בלבד.

במעבר לשיטת הביול מראש התעוררה הבעיה של מקרים בהם תשלום דמי דואר אינם מספיקים, ולכן הונפקו **בולי דמי דואר** בעריכים שונים, שאותם הדביק פקיד הדואר על המעטפה בהתאם לסכום החסר, ועל הנמען הוטל לשלם, כדי שיוכל לקבל את המכתב. עד להנפקת הבולים הללו נעשה שימוש בחותמות מיוחדות או בכתב יד.

בול דמי דואר.

בול צדקה:
תוספת הביול שימשה לשיקום חולים בשחפת. בול זה עשוי להיכלל באוסף בנושא רפואה, למרות שהאיור קשור לנושא אחר לחלוטין.

ממשלות רבות נוהגות להנפיק **בולי צדקה**, בולים בתוספת מחיר המצוינת ליד הערך הנקוב. תוספת מחיר זו הועברה לארגוני צדקה שונים. זהות הארגון והשימוש שנעשה בתוספת המחיר הם מידע שעשוי לשמש את האספן התימאטי.

בול עם סימן מים דמוי צריח יכול להשתלב באוסף שחמט.

בולים משמשים למטרות רבות ומגוונות נוסף על מטרותם העיקריות – תשלום דמי דואר. רוב הבולים מודפסים על נייר. ישנם

סוגי נייר רבים שעליהם מודפסים הבולים, מנייר רגיל ועד לנייר הכולל אמצעי ביטחון נגד זיוף. אמצעי הביטחון הראשון היה **סימן המים**, שנוצר בזמן ייצור הנייר ושימש כאמצעי ביטחון עיקרי במשך יותר ממאה שנה. חלק מסימני המים הם בעלי היבטים תימאטיים מובהקים, וראויים להיכלל באוספים בזכות עצמם.

במשך שנים הודפסו בולים בעיצוב אחיד ובצבע אחיד או בשלושה צבעים לכל היותר. עם התפתחות טכנולוגיות הדפוס נוספו שילובי צבעים לבולים. כיום מדפיסים בולים תלת-ממדיים, בולים מפיקי ריח ובולים הכוללים תצלומים. צורתו של הבול מרובעת בדרך כלל, ומידותיו של בול מן המניין הן 20 X 24 מילימטר. עם זאת, בולי זיכרון מונפקים במידות שונות ומגוונות, וישנם גם בולים בצורת משולש, טרפז ואף עיגול או בצורות אחרות.

בול מן המניין.

את הבול מפרידים מגיליון בולים המכיל בולים רבים, שהם לפעמים בעלי עיצוב זהה, ולפעמים בעלי עיצוב שונה, וביניהם מנוקבים חורים כדי להפריד בין הבולים בנוחות ובמהירות. בגבו של הבול נמצא אחד מכמה סוגי דבק, עם או בלי טעם, ולאחרונה מונפקים בולי מדבקות (**בולים דביקים מאליהם**), שאין צורך להרטיב בהם את הדבק.

אסף אברהם, אספן של בולי בריטניה, מוציא לאור את המילון האנציקלופדי החדש לבולאות ולדואר – ראה באתר האינטרנט www.philapub.com. כתובתו לצורך תגובות: stamp@nana.co.il.

לידיעת הקוראים

הגליון הראשון של נושאונט –

העיתון הבולאי האינטרנטי הראשון בעברית – יופץ באמצע חודש פברואר.

בגליון:

- על חדשנות בתצוגות תימאטיות.
- מגע היד המפיח חיים – על יצירותיו של **מיכאל אנג'לו**.
- פינת האינטרנט של **משה אהלי**.

העיתון יישלח בדוא"ל לכל חברי האגודה שדיווחו על כתובת אלקטרונית.

פתרון החידה הבולאית

בגליון הקודם הצגנו לכם ששה בולים. חמישה מהם מוקדשים לאישים ולארגונים שזכו בפרס נובל לשלום, על פי הפירוט הבא:

1. מערב גרמניה: **פריטיוף נאנסן** (1861-1930), חוקר האזור הארקטי, זואולוג ומדינאי נורבגי. חתן פרס נובל לשלום לשנת 1922 בעבור מאמציו לשיקום הפליטים לאחר מלחמת העולם הראשונה.

2. ארצות הברית: **ג'ורג' מרשל** (1880-1959), גנרל ומדינאי אמריקאי. בתפקידו כמזכיר המדינה של ארצות הברית בשנים 9-1947 יזם והנהיג את "תוכנית ההבראה האירופאית" שלימים נודעה כ"תוכנית מרשל". חתן פרס נובל לשלום לשנת 1953.

3. ישראל: **יצחק רבין** (1922-1995), איש צבא ומדינאי ישראלי, חתן פרס נובל לשלום לשנת 1993 (ביחד עם **שמעון פרס** ועם **יאסר עראפת**) עבור תרומתו לתהליך השלום במזרח התיכון.

4. בולגריה: הבול מראה את הבנין של ארגון האומות המאוחדות (נוסד בשנת 1945) בעיר ניו יורק. בשנת 2001 הוענק פרס נובל לשלום לארגון ולמזכיר הכללי שלו באותה עת, **קופי אנאן**.

5. פקיסטן: הבול הונפק לכבוד יובל המאה של ארגון הצלב האדום הבין-לאומי (נוסד בועידת ג'נבה ב-1864), ארגון לטיפול בנפגעי מלחמה ואסונות. לארגון הוענק פרס נובל לשלום בשנים 1917, 1944 ו-1963. למיטב ידיעתנו זהו המקרה היחיד בו פרס נובל מוענק לאותו חתן שלוש פעמים.

סר וינסטון צ'רצ'יל
חתן פרס נובל לספרות, 1953.

יוצא הדופן מבין הבולים שהוצגו הוא הבול הבריטי הנראה כאן, המנציח את **וינסטון צ'רצ'יל** (1874-1965). צ'רצ'יל, מדינאי בריטי הזכור בעיקר בשל תפקידו כראש ממשלת בריטניה בתקופת מלחמת העולם השנייה, וחתן פרס נובל לשנת 1953. למרות היותו מדינאי צ'רצ'יל לא זכה בפרס נובל לשלום, אלא דווקא בפרס נובל לספרות. הפרס הוענק לו בזכות כתביו ההיסטוריים על תולדות העמים דוברי האנגלית ועל מלחמת העולם השנייה.

בין הפותרים נכונה נערכה הגרלה, ובה זכה **נמרוד דגני** בפרס בולאי מתנת התאחדות בולאי ישראל.